

HOE LANG BESTAAT

GEMERT AL ?

NIEUWE BOUWSTENEN VOOR DE GEMERTSE GESCHIEDSCHRIJ-
VING

In een van de besprekingen van mijn "Beknopte Geschiedenis van Gemert" schrijft de recensent:

"Het lijkt mij toch niet zo moeilijk om bij het bepalen van de leeftijd van Gemert een juistere datum te vinden dan de wat vage aanduiding 1000-1300. Beter had kunnen worden volstaan met de datum aan te geven waarop de naam van het dorp voor het eerst in een of ander archief opduikt"

(Brabants Dagblad 17-3-1961)

Voor deze zienswijze is heel wat te zeggen. Het is immers de gewoonte dat men de datum vermeldt waarop voor het eerst in archieven de plaatsnaam gebruikt wordt. Ik heb dat ook gedaan. Op bladzijde 11 wordt het jaar 1249 genoemd, omdat toen voor het eerst sprake was van Gemert. Het klooster van Postel ruilt dan tienden te Arendonk tegen tienden te Aarle en daarbij treedt als getuige op een zekere Arnoldus, die genoemd wordt "provisor domus Teutonicorum in Gemerthe", dat wil zeggen: econoom of rentmeester van het Duitse Huis te Gemert. Ik wil het bovengemelde recensent niet euvel duiden, dat hij dit jaartal bij een vluchtig doornemen niet gezien heeft. Met opzet heb ik het jaar 1249 op een bescheiden plaats vermeld, omdat ik niet alle waarde hecht aan een eerste vermelding.

Dat is begrijpelijk. Als men in een archief of ergens anders de eerste vermelding ziet, weet men alleen dat de naam er al was, maar niet, of hij al eerder is genoemd in een stuk, dat men niet onder

ogen heeft gehad, of in een stuk dat verloren is gegaan. Natuurlijk is het ook mogelijk en vaak een feit dat de eerste schriftelijke vermelding pas lang na het ontstaan van de naam voorkomt. Dit alles doet echter geen afbreuk aan de vreugde die ik ondervond toen het enkele dagen geleden mogelijk bleek, de datum waarop de naam Gemert voor het eerst wordt vermeld, verder in de tijd terug te voeren.

EEN JAARTAL MET EEN VRAAGTEKEN: 1080

Vocrop dient vermeld dat de speurtocht werd begonnen naar aanleiding van het verschijnen van het aulaboek "Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederl. Plaatsnamen" door dr. J. de Vries. Hierin leest men: "Gemert, in 1080 Gamerthe, in 1261 Gemerthe geschreven".

Het jaartal 1261 was ons bekend. In dat jaar wordt genoemd een zekere Henricus, die kommandeur van Gemert is. Dit jaartal was ook minder belangrijk in deze, daar het na 1249 valt.

Het jaar 1080 interesseerde onder anderen vanzelfsprekend ook pater dr. Loffeld, die mij om opheldering vroeg. Ik beloofde een onderzoek in te stellen en de voorlopige resultaten kan ik dan ook bij deze aanbieden.

Al spoedig leidde mijn speurtocht naar Utrecht. De waarnemend rijksarchivaris aldaar was zo vriendelijk mij de nodige gegevens te verschaffen om het document te achterhalen waaraan het jaartal 1080 was ontleend. In het Rijksarchief in Utrecht bevindt zich namelijk het "Liber Donationum" van de Utrechtse kerk, een register waarin verschillende oorkonden zijn overgeschreven. Dit register kan gedateerd worden: tweede helft twaalde eeuw.

In genoemd register nu komt het afschrift voor van een oorkonde, waarin een zekere gravin Adelheid aan de Sint Maartens-kerk te Utrecht en aan bisschop Coenraad haar goed "Ortina" schenkt. De akte is natuurlijk in het Latijn geschreven. De Latijnse naam Ortina is Orthen bij 's Hertogenbosch. Op grond van het feit, dat in de akte bisschop Coen-

raad wordt genoemd, kan men vaststellen, dat de spronkelijke oorkonde waarvan dit een afschrift is, uit de tijd 1076-1099 dateerde. Dit heeft wellicht dr de Vries ertoe gebracht het jaartal 1080 te vermelden. Aan het einde van de oorkonde waarvan ik de tekst hierachter laat volgen, worden niet minder dan tweeëntwintig getuigen genoemd, die voor de echtheid van de handeling moesten instaan. Hierbij is dan (en dat is voor ons van belang) een zekere Snellardus de Gamerthe (Snellard van Gemert).

Nu is het bijzonder jammer, dat aan de echtheid van de getuigenlijst wordt getwijfeld. Na vergelijking van de namen van enkele getuigen heeft men gemeend voldoende aanleiding te vinden om te konkluderen, dat deze namen aan de oorkonde zijn toegevoegd even voor of bij de overschrijving.

Hierbij moeten we dan weer terugvallen op de datering van het afschrift, dat, zoals we zagen, gesteld wordt op: tweede helft van de twaalfde eeuw. In elk geval betekent dit al winst, want het tot nu toe vroegste jaartal was immers: midden dertiende eeuw.

EEN JAARTAL DAT HOUVAST GEEFT: 1172

Men komt vaker vraagtekens tegen. Daarom is het zo prettig als men in het verleden iets tegenkomt dat houvast geeft.

Gelukkig kreeg ik op het moment van moedeloosheid 'n andere akte in het vizier, waarin ook de naam Gemert zou voorkomen.

De archivaris van de abdij Averbode in Belgie gaf mij de zekerheid en stuurde bovendien een fraaie fotocopie van het stuk.

Deze akte kan gedateerd worden op 1172. De originele oorkonde is bewaard en de datum staat er op. Het is een akte waarin Heribert, heer van Hecze, het goed Sterksel aan de abdij van Averbode verkoopt. Als getuigen hierbij worden onder anderen genoemd "Wilhelmus et Ruthgerus, fratres de Gemerde, nobiles viri,

consobrini mei" dus de gebroeders Willem en Rutger van Gemert, neven van de heer van Heeze.

Wat de verhouding tussen gemelde personen en de plaats Gemert was, is niet bekend. De namen Snel-lard, Willem en Rutger komen later niet onder de heren van Gemert voor.

Hoe het ook zij, het jaartal 1249 kan vervangen worden door 1172.

Mogelijk wordt nog eens iets gevonden wat ons nog verder terugbrengt in de historie van Gemert. Ook de mogelijkheid van circa 1080 blijft bestaan maar jammer genoeg blijft daarbij ook het vraagteken.

Anrhem

M.A. van der Wijst

In nomine sancte et individue Trinitatis. Sciant omnes Christi fideles, tam futuri quam presentes, quod Adelheit comitissa, comitis Everhardi filia, ob remedium anime sue ac mariti sui Heinrici parentumque suorum, per manum Heremanni, quem ab imperatore advocatum acceperat, tradidit ecclesie beati Martini in Trajecto super altare ipsius atque Conrado episcopo predium suum, Ortinam nominatum, cum omnibus appendiciis, hoc est mancipiis, areis, edificiis, pratis, pascuis, terris cultis et incultis, silvis, venationibus, aquis aquarumque decursibus, piscationibus, exitiis et redditibus, quesitis et inquirendis, et cum omni utilitate, que inde provenire poterit; servientes autem, ad idem predium pertinentes, ibidem in presentia sua fecit jurare sancto Martino fidelitatem et episcopo Conrado, concessa eis lege, qualem habent meliores in tota familia sancti Martini servientes. Post hec statim datis manibus episcopo facta est ipsius atque predictum predium ab eo in beneficium receptum, dans ei XII denarios Tielenses monete, in signum quod idem predium jam

non esset suum ad ecclesie proprium; interposita est autem conditio hujusmodi, ut nulli episcoporum umquam liceat idem predium alicui dare in beneficium. Dominus vero Conradus episcopus comitisse dedit in precariam duas curtes, Verdam scilicet in Batue, juxta Awich sitam, et Waticam, prope Tielam positam, cum omni utilitate, qua ipse antea ibi usus fuerat, et cum domo lapidea; IIII prebendas Trajecti apud sanctum Martinum, sanctum Bonifacium, sanctum Petrum, sanctum Johannem, ita ne subtrahantur ei, sive presens, sive absens fuerit; ipsa vero comitissa tres libras denariorum, quas censuales in Ortina solvunt, ad predicta monasteria singulis annis fratribus dari constituit. Cui si quis episcoporum de his, que concessa sunt, aliquid abstulerit, potestatem habeat ipsa recipere sua. His omnibus absque omni contradictione peractis, episcopus banno interdixit, ne quis sive de bonis ecclesie a comitissa traditis, sive de his, que comitisse concesserat, se intromitteret ac violenter in suos usus redigeret; quicumque vero hoc presumeret banno suo subjaceret, atque omnipotentis Dei et sanctorum omnium contra se iram sentiret. Ut autem omnia firma et inviolata permaneant, interfieri testes idonei: Rogerus de Malsena, Heremannus de Merehem, Theodricus de Herlar et filius ejus Poppo, Heimericus de Mera, Gerung de Asspera, Johannes de Implä, Winimarus et frater ejus Adelardus, filii Adalardi, Rotgerus de Drutena, Albero de Batenburg, Theodricus de Batenburg, Albertus de Essuis, Theodricus frater ejus, Lambertus de Isendra, Werenbertus de Oia, Giselbertus de Medela, Hatbertus de Buxtam, Rodulfus de Batenburg, Willelmus de Flagence, Snellardus de Gamerthe, Hamulgerus de Riswic.

(Mr S.Muller Fz: Het oudste cartularium van het Sticht Utrecht" 1892)